

דף שבועי

בס"ד

פרשת פקודי, תשפ"ב, מספר 1460

על אמון הציבור והפרת אמון הציבור

אלישי בן יצחק

כדי לשפוך אור על העיקרון שמובא במדרש, נייעזר בפרשנותו של אבן עזרא לפסוק במשלי:

אִישׁ אֲמוֹנוֹת – שיעשה אמונות הוא רב בְּרָכוֹת כלומר שיברכהו אחרים או השם והוא הנכון וסוף הפסוק לעד: וְאָץ – ממהר להעשיר לא יהיה נקי מן השבר.

כך משמיענו גם בעל המצודת דוד (שם): המתעסק באמונה ולא ירמה את הבריות מעותד הוא לרוב ברכות, אבל הממהר להעשיר את עצמו לא יחדל מלרמות לא יהיה נקי מהגמול הראוי.

במילים פשוטות, הראוי לברכה הוא אדם שפועל "באמונה". ומנגד, מי שמחוסר אמונה ועיקר פעולתו ברמאות, ראוי הוא לגמול ולעונש.

משה רבנו, האמון על גיוס התרומות ההמוני שאליו נרתמו כל בני ישראל, הצליח לעורר חשד אצל חלק מהעם, כפי שמתאר לנו המדרש:³

משכן העדות אשר פקד על פי משה, כל מה שהיו עושין עושין עושיין ע"פ משה... אמר להם בואו ואני עושה לפניכם חשבון. אמר להם משה "אלה פקודי המשכן", כך וכך יצא על המשכן... אותה שעה נתפייסו כל ישראל על מלאכת המשכן... למה עשה עמהם חשבון, הקדוש ברוך הוא יתברך שמו מאמינו... ולמה אמר להם משה בואו ונעסוק במשכן ונחשב לפניכם, אלא ששמע משה ליצני ישראל מדברים מאחוריו... ומה היו אומרים... ר' חמא אמר היו אומרים חמי קדל דבריה דעמרם (בתרגום חופשי: ראו כיצד שמן עורפו וצווארו של משה), וחבירו אומר לו אדם ששלט על מלאכת המשכן אין אתה מבקש שיהא עשיר! כששמע משה כך אמר לו משה חייכם נגמר המשכן אתן לכם חשבון, אמר להם בואו ונעשה חשבון, הוי 'ואלה פקודי המשכן'.

בילקוט שמעוני אנו מוצאים הרחבה נוספת באשר לעוצמת הקול שהיו ליצני הדור מוציאים:

3 שמות רבה (וילנא) פרשה נא סימן ו; לגרסה דומה ראו גם: מדרש תנחומא (ורשא) פרשת פקודי סימן ז.

פרשתנו פותחת בדו"ח ציבורי ראשון¹. הרקע לדו"ח הינו סיום בניית המשכן, שהוא הפרויקט הלאומי הראשון של בני ישראל בתקופת המדבר. המימון לטובת הפרויקט הלאומי היה באמצעות 'גיוס המונים' ובדרך של תרומות פרטיות שתרם הציבור. משה הכריז על גיוס התרומות ועיגן את מקורו בצו הא-ל: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר" (שמ' לה:ד). לאחר הקדמה זו, שמבקשת לייחס את היוזמה לאלוקים ואינה דרישה פרטית מטעמו של משה, המקרא ממשיך ומשמיענו: "קָחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַה' פֶּלֶא נְדִיב לְבוּ יְבִיאָה אֶת תְּרוּמַת ה'"..., וכאן בא פירוט כל הנדרש למשכן; מתכות: זהב כסף נחושת, אריגים ואבני חן (שמ' לה:ה-ז).

בני ישראל נרתמים לפרויקט הלאומי, וגיוס ההמונים מצליח, כפי שהכתוב מתאר לנו: "וַיָּבֵאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים פֶּלֶא נְדִיב לַב" (שמ' לה:כג), ובהמשך: "כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב לִבָּם אֶתֶם לְהֵבִיא לְכָל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת בְּיַד מֹשֶׁה הֵבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לַה'" (שמ' לה:כט).

הפרשה פותחת בפסוק "אלה פקודי המשכן משפן העדת אשר פקד על פי משה עבדת הלויים ביד איתמר בן אהרן הכהן" (שמ' לח:כא), והמדרש פותח ביסוד חשוב שנלמד מפסוק בספר משלי הקובע: "איש אמונות רב ברכות ואץ להעשיר לא ינקה" (כח:כ). פסוק זה מהווה בסיס לפיתוח העיקרון המובא במדרש רבה:²

פתח ר' תנחומא בר אבא "איש אמונות רב ברכות" אתה מוצא כל מי שהוא נאמן הקדוש ברוך הוא מביא ברכות על ידיו, מי שאינו נאמן "ואץ להעשיר לא ינקה".

* אלישי בן-יצחק, עורך דין ומגשר, מרצה במרכז האקדמי "שערי מדע ומשפט".

1 ראו: "פוטשבוצקי ביקורת הדו"ח של משה" פרשת השבוע – עיונים משפטיים בפרשיות התורה ב 341 (א' הכהן ומ' ויגודה עורכים, תשע"ב); אלישי בן יצחק, על בקורת ועל דוחות ציבוריים, לשכת עורכי הדין בישראל, ע"ד על הפרשה, פרשת ויקהל-פקודי, תשע"ה, גיליון 18.

2 שמות רבה (וילנא) פרשה נא סימן א.

זו:לב). דבר אחר איש אמונות זה משה שנעשה גזבר על מלאכת המשכן. שנו רבותינו אין ממנין שררה על הצבור בממון פחות משנים, והרי אתה מוצא שהיה משה גזבר לעצמו, וכאן אתה אומר אין ממנין פחות מב', אלא אף על פי שהיה משה גזבר לעצמו הוא קורא לאחרים ומחשב על ידיהם, שנאמר "אלה פקודי המשכן... אשר פקד על פי משה". אין כתיב כאן אלא "אשר פקד על פי משה", ע"י משה ביד איתמר.

הנאמנות שעליה המדרש מדבר מיוחסת בין היתר לנאמנות עובד ציבור בכל הקשור לכספים, שאינו מנצל את רום תפקידו כדי להפר אמון. כך אנו קוראים, למשל, גם כאשר המלך יהואש מבקש לאסוף כספים לחיזוק בדרך הבית בבית המקדש: "ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הפסוף על ידם לתת לעשי המלאכה כי באמנה הם עשים" (מל"ב יב:טז).

ה"אמון" המקראי אינו מצטמצם רק לכל הקשור בניהול כספי ציבור באמונה. את המילה "אמון" ניתן למצוא גם במובן של "צדק". כך למשל אנו מוצאים בתהלים: "ישפט תבל בצדק ועמים באמונתו" (צו:ג), ובמשלי הקובע: "יפיח אמונה יגיד צדק" (יב:ט).

"אמונה" ניתן למצוא גם במובן של יושר. כך למשל המלך יהושפט מצווה את השופטים: "ויצו עליהם לאמר לה תעשון ביראת ה' באמונה ובלבב שלם" (דבה"ב יט:ט). בעל 'מצודת דוד' מסביר (שם): "כן תעשו את דבר המשפט".

עם זאת, יש לקחת בחשבון שמורכבותו של האדם מביאה בהכרח למצב, שכמעט שלא ניתן למצוא אדם שאין במעשיו משום 'הפרת אמונים'. כך מכריז דוד המלך בספר תהלים: "כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם" (תה' יב:ב), ושלמה המלך קובע בספר משלי: "ואיש אמונים מי ימצא" (כ:ו). כלומר, כמעט שלא ניתן למצוא אדם כזה; בכל אדם יש משהו שמרחיק אותו מהיעד של "איש אמונים" במובנו האבסולוטי. ואולי צריך להשלים עם העובדה ש"אמון" הוא נחלתו של האל-ל בלבד, כפי שמדגיש לנו משה: "אל-ל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא" (דב' לב:ד).

היו אומרים ראה צוארו ראה שוקיו ראה כרעיו; אוכל משל יהודים שותה משל יהודים וכל מה שיש לו משל יהודים. וחברו משיבו: ריקה, אדם ששלט על מלאכת המשכן אין אתה מבקש שיהא עשיר?! כיון ששמע משה כך אמר להם חייכם משהמשכן נגמר אני נותן לכם חשבון שנאמר "אלה פקודי המשכן".

חובת אמון ציבורית

מכאן אבקש לצאת אל אחת החובות החלות על כל מנהיג ציבור, עובד ציבור וכל מי שנושא בשליחות ציבורית. אמון הציבור בנבחרי הציבור ובעובדיו הוא מנכסי היסוד של רשות ציבורית. הביטוי 'אמון הציבור' מקפל במהותו את תקינות הפעולות של נבחרי הציבור ועובדיו. בבואו לשרטט את החובה המוטלת על עובדי ציבור, כתב השופט ברק באחד מפסקי הדין:⁴

עובד הציבור נתון במצב של אמון כלפי המדינה, אשר הפקידה בידי העובד סמכויות וכוחות. השימוש בסמכויות וכוחות אלה בא לשרת את האינטרס, שהכוח והסמכות בא להגשים. אין הם באים לשרת אינטרס אחר כל שהוא.

דומה שהעיקרון חשוב ונכון, ואין ראוי ממנו, אלא שמדובר ב"ערך", וככזה יש למלא אותו בתוכן. היה זה השופט גולדברג שאמר:⁵ "העבירה של הפרת אמונים היא עבירת מסגרת, אשר יסודותיה העובדתיות אינם מוגדרים". והשופט מישאל חשין קבע:⁶

העבירה של הפרת אמונים עבירת מסגרת היא, עבירה היא בעלת רקמה פתוחה, ובית המשפט אמור על פי המחוקק למלא אותה תוכן מעת לעת על פי נתוני המקום והזמן.

וכאן עולה השאלה מהי אותה 'הפרת אמונים'? אין כאן המקום להאריך בדיון משפטי בדיון הישראלי, אך ננסה לבחון מעט את מקורות המשפט העברי בנושא זה.

על ה"אמון" במקרא

האל-ל עצמו מעיד על תפקודו של משה כמנהיג, ועל פעולתו מתוך נאמנות לתפקיד: "עבדי משה בכל ייתי נאמן הוא" (במ' יב:ז). המדרש אומר על פסוק זה בהקשר של פרשתנו:⁷

איש אמונות זה משה שהוא נאמנו של הקדוש ברוך הוא... "הוי איש אמונות רב ברכות" (מש' כח:כ) שכל הדברים שהיה גזבר עליהם היו מתברכים לפי שהוא נאמן. "ואף להעשיר לא ינקה" (שם), זה קרח שהיה לוי וביקש ליטול כהונה גדולה, ומה היה סופו "ותפתח הארץ את פיה" (במ')

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2> כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

4 ע"פ 80/884 מדינת ישראל נ' גרוסמן, פד"י לו(1), 405, עמ' 416.
5 בג"צ 97/2534 ח"כ יהב נ' פרקליטת המדינה, פד"י נא(3) 1, עמ' 17.
6 דנ"פ 03/1397 מדינת ישראל נ' שבס, פד"י נט(4) 385, עמ' 434.
7 שמות רבה (וילנא) פרשה נא סימן א.